

Богдан Головин

ВИЗВОЛЬНА ІДЕЯ – КРЕДО ПОДВИЖНИЦЬКОГО ЖИТТЯ о. МИКОЛИ ХМІЛЬОВСЬКОГО.

До 125-річчя від дня народження

Тернопільське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка

У «Молитві за український народ», укладеній Митрополитом Андреем Шептицьким, є такі слова: «Пішли українському народові святих, великих Своїх слуг, щоб прикладом і словом були його мудрими проповідниками у своїх царинах народного, суспільного й громадського життя. Провідникам нашого народу дай світло Твоєї мудрости з неба, дай йому численне і добре, і святе духовенство» [1;49]. Такі якості мав о. Микола Хмільовський.

Микола Хмільовський народився 18 травня 1880 р. в хліборобській побожній родині Івана та Катерини (з дому Романишина) в с. Покропивна нині Козівського району Тернопільської області [2]. Батьки дбайливо виховували дітей: особистим прикладом навчали сумлінного виконання обов'язків, молитов і заповідей Божих, безмежної любові до Господа Бога, працьовитості та шанобливого ставлення до старших, учителів. Початкову школу Микола закінчив у рідному селі, а потім продовжував навчання у гімназії. Іспити на свідоцтво зрілості склав у Львівській академічній гімназії в 1901 р. [3;15]. На формування світогляду юнака мали великий вплив сільське середовище, здоровий побут сільчан, традиційні звичаї та обряди, національний стрій, просвітницько-культурна діяльність осередку Товариства «Просвіта». Навчаючись у гімназії, юнак відчув поклик посвятити своє життя служінню Богові. «Честі ж цієї ніхто не бере сам собі, лише Той, хто покликаний Богом... хто має

справжнє покликання» [4;273]. «Господь Бог час від часу покликає до священного служіння... із ревних християнських родин» [5].

Після здобуття середньої освіти поступив на теологічний факультет Львівського університету, який закінчив у 1905 р. [2]. Богословські студії продовжував у Відні до 1907 р., щоби здобути докторат.

Після закінчення університету одружився з Софією Підсонською, дочкою пароха с. Белжець на Золочівщині [6;2]. Єрейські свячення прийняв у 1906 р. Скерований у м. Золочів, де трудився катехитом у жіночій і чоловічій школах, згодом працював директором гімназії Українського педагогічного товариства [7;233]. В Золочеві вступив у члени товариств «Просвіта» та «Рідна школа», в роботі яких брав жваву участь [2].

Отець Микола Хмільовський співпрацював з о. Володимиром Кальбою – парохом с. Соколівка, ініціатором прослави о. Маркіяна Шашкевича, входив до комітету спорудження йому пам'ятника на горі Білій, неподалік Підлісся, до століття від народження. Згодом – співзасновник Товариства ім. Маркіяна Шашкевича у Золочеві, член його управи та директор гімназії його імені. Зі стін цього навчального закладу вийшло багато видатних політико-громадсько-культурних діячів краю [7;233;4].

Перша світова війна застала о. Миколу Хмільовського у Золочеві. Армія Австро-Угорської монархії виявилася не боєздатною, зазнавала великих людських і матеріальних втрат, відступала, здаючи територію військам царської Росії. Московські окупанти в Галичині запроваджували «нові порядки», вороже ставилися до всього українського, зокрема Української греко-католицької церкви (УГКЦ), її душпастирів, намагалися нейтралізувати їх вплив на мешканців краю. Російські спецслужби 18 вересня 1914 р. заарештували

митрополита Андрея Шептицького, багатьох владик і священників. Заарештованих із поспіхом вивозили в глиб Росії, щоб ті не були перешкодою у впровадженні російського православ'я [8;22]. Тоді ж був заарештований о. Микола Хмільовський – за «мазепинство» (так називали свідомих українців, українських патріотів). Звичайно це сталося за донесенням польських шовіністів, які скористалися із нагоди, щоби позбутися ревного й авторитетного греко-католицького священика, активного громадсько-культурного діяча.

Заарештованого відвели до комендатури. Тут його допитували. «Коли вийшов з комендатури російський полковник, що вів допит, до нього нараз підійшов поручник. Виявилось – він поляк. Мав до арештованого співчуття, як католик і як представник гнобленої в Росії нації. І сказав: «Отче, забирайтеся пошвидше і не попадайтеся їм більше до рук» [9].

Участь Австро-Угорщини в Першій світовій війні на боці Четвертного Союзу призвела до її розпаду восени 1918 р. На її території утворено декілька незалежних держав – Угорщину, Чехословакію, Югославію [10;240].

1 листопада 1918 р. у Львові проголошено Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР). Молода держава створювала військо для захисту від зовнішніх ворогів – Українську галицьку армію (УГА), зародком якої був легіон Українських січових стрільців і з'єднання австро-угорської армії, сформованого з українців. Згодом уряд ЗУНР провів мобілізацію в УГА українців віком 18-35 років [11;343]. До УГА добровольцями масово вступала галицька національно свідомо молодь. Польські шовіністи вороже сприйняли проголошення ЗУНР, підняли повстання у багатьох місцевостях Галичини, яке згодом перетворилося у польсько-українську війну [12;83].

Отець Хмільовський разом із золочівськими громадсько-політичними діячами включилися в організацію освітніх

закладів незалежної держави. В січні 1919 р. в Золочеві відкрито українську гімназію, душею якої став катехит о. Микола Хмільовський. Викладачами навчального закладу були учителі-старшини УГА й національно свідомі українські патріоти. Війна розгорталася. Отець Микола Хмільовський не міг стояти осторонь боротьби за незалежність ЗУНР, тому стає військовим капеланом IV Золочівської бригади УГА, бере участь у національно-визвольній боротьбі. Гімназисти покидали навчання і йшли добровольцями в УГА. Армія відступала перед переважаючими силами польських військ. «У Струсові коло Теремовлі, зустрів їх (гімназистів – Г.Б.) о. Хмільовський і порадив молодими вертатися додому, бо родичі йому дорікали, начебто він намовляв їх до війська. Юнаки не послухали поради...» [12;83]. В IV бригаді створено вишкільний курінь гімназистів старших класів. Золочівські гімназисти були зачислені до нього. Отець М. Хмільовський призначений за сумісництвом виховником цього куреня [2]. Польща зміцнила фронт 30 тис. французьких старшин і вояків із армії генерала Ю. Галлера. У липні 1919 р. УГА перейшла річку Збруч на Велику Україну [11;345].

Військовий капелан о. Микола Хмільовський неодноразово зустрічався у Житомирі з Начальним командуючим УГА генералом Мироном Тарнавським і отаманом IV Золочівської бригади полковником Степаном Чмеликом, обговорював душпастирську діяльність в УГА. У липні 1919 р. о. Микола Хмільовський з іншими священнослужителями провели успішні переговори з отаманом Симоном Петлюрою щодо поширення греко-католицької віри в Наддніпрянській Україні. Виділено земельну ділянку і необхідні кошти на будівництво монастиря отців Василіян у Кам'янці-Подільську [3;17].

Визвольні змагання українського народу закінчилися невдачею. На початку 1920 р. о. М. Хмільовський повернувся до

дружини в Золочів. Незабаром був заарештований поляками «за підривну діяльність проти Польщі» та ув'язнений у замок-фортецю, перетворену на тюрму. Звідси разом з багатьма українськими патріотами Золочівщини – перевезений у концтабір с. Пікуличі неподалік Перемишля. Лише завдяки наполегливим старанням папського нунція у Польщі був звільнений. Він виїхав у Львів, де короткотривало працював адміністратором церкви Преображення Господнього [2], а потім повернувся у Золочів. Цього ж року – відзначений Крилошанином Митрополичої Капітули [3;17].

Польська окупаційна влада заборонила Миколі Хмільовському працювати в державних установах і школі, вела проти нього шалені, повні ненависті наклепи, бо він «...вождь гайдамаків! Він святив ножі на поляків» [13;613]. Отець Хмільовський терпеливо переносив звинувачення й особисті образи. Однак від своїх принципів ніколи не відступав і не йшов на жодні компроміси [6;1].

Отець Микола Хмільовський – високо освічений та ерудований педагог із великим досвідом роботи, вважає, що майбутнє української нації – національно свідомо молодь із стійкими моральними якостями й інтелектуальним потенціалом. Саме тому свою суспільно-громадську діяльність упродовж життя тісно пов'язував із молоддю: шкільний катехит, військовий капелан, виховник вишкільного молодіжного куреня УГА, опікун золочівського «Пласту» ім. Івана Богуна, директор гімназії «Рідної школи» у Золочеві, директор Малої духовної семінарії у Львові [6;1]. Повернувшись до Золочева, о. Микола Хмільовський разом з багатьма педагогами 15 листопада 1920 р. організував однорічні курси з підготовки до складання іспитів за курс гімназії для хлопців, які через воєнні дії Першої світової війни вимушено перервали навчання або кого польська влада не приймала у державні гімназії з політичних мотивів. У 1922

р. курси були перетворені в 8-класну українську приватну класичну гімназію «Рідної школи» ім. Маркіяна Шашкевича. Отець М. Хмільовський був її директором і викладачем релігії від 1922 р. до 1931 р. Гімназія відіграла вагому роль у поповненні лав української інтелігенції не лише Золочівщини, а й Галичини та всієї України. З цієї гімназії вийшли «сотні ідейних студентів, що зайняли передові позиції в культурному і громадському житті спільноти» [6;4]. В її стінах навчалися два сини Начального командира УГА Омелян і Зенон, Василь Кук – член Української головної Визвольної ради (УГВР), а після загибелі Романа Шухевича – Головний командир УПА, Роман Кравчук – крайовий провідник західноукраїнських земель (ЗУЗ) та багато інших [6;4].

У 1930 р. о. Микола Хмільовський важко захворів. Потрібне було термінове стаціонарне лікування. Видужавши, отець прагнув повернутися до праці, надалі виконувати обов'язки директора гімназії. Проти його повернення у гімназію запротестувала шкільна кураторія Золочівського повіту, підбурена польськими шовіністами, поставила ультиматум: «Або Хмільовський іде з керівника, або буде закрита гімназія» [6;5-6].

Польській шовіністичній владі о. Хмільовський стояв кісткою у горлі: його патріотизм, безмежна відданість ідеалам волі, українському народу і незалежності України, жвава просвітницько-культурна діяльність, душпастирська і національно-патріотична робота з молоддю, панування національного духу в гімназії. Влада не могла йому пробачити відправи в церкві св. Миколая поминальної панахиди за трьома членами Української військової організації (УВО), розстріляних польськими окупантами у вересні 1923 р. в Золочівському замку: Олександра Павлишина, Ілька Скочеляса і Миколи Коваля [1, 6;4]. Щоби зберегти гімназію о. Микола

Хмільовський відмовився від посади директора, поставивши загальні інтереси вище особистих.

Отець подав заяву на участь у конкурсі на заміщення вільної посади пароха в с. Мшана неподалік Львова. Заяв на цю посаду подало аж 59 священників. 16 листопада 1931 р. відбулися конкурсні вибори пароха. За підсумками голосування переміг о. Микола Хмільовський [15;9]. До складу парафії входило сусіднє село Суховоля (3 км). На допомогу пароху було призначено помічника о. Омеляна Квіта (1932-34). після нього – о. Ярослава Єлиїва (1938-43) [3;19; 15;9].

Митрополит Андрей Шептицький добре знав о. Миколу Хмільовського, ерудованого й освіченого теолога, полігота, високо цінував його ділові якості та організаторські навички, принципову позицію у розв'язанні багатогранної діяльності душпастиря у повсякденному житті. Після переїзду отця в Мшану митрополит призначив його за сумісництвом викладачем Малої духовної семінарії у Львові, а в наступному році – її директором [6;5]. Цього ж року найменував його дійсним радником Митрополичої Консисторії, а згодом – митрополичого суду (1933), Ординаторської шкільної ради (1935) і надав право носити ковпак та пояс фіолетового кольору (1935), а на початку 1940 р. іменував каноніком [3;18]. Такого визнання і заслуженого авторитету Микола Хмільовський заслужив вимогливістю до себе й до свого найближчого оточення. Особистим прикладом, ентузіазмом та невичерпною енергією запалював кожного до самовідданої громадської праці задля свого народу й України.

На новому місці душпастирської праці, як і у Золочеві, отець розгорнув релігійну і громадську діяльність серед мирян і в осередках товариств «Просвіта», «Сільський господар», «Рідна школа» ім. князя Льва, «Союз українок», «Сокіл» і «Відродження». Заснував при церкві дитячу бібліотеку, а в «Просвіті» – струнний і духовий оркестри, шаховий гурток.

Організував курси навчання писати і читати для п'ятьох неписьменних молодих юнаків, дитячий садок (вихователь – п. Софія Козак) для 50 дітей [15;11]. За талановитих студентів і гімназистів, незаможні батьки яких не були в змозі оплачувати за навчання, вносив оплату із власного заробітку [3].

Церква в Мшаній володіла 27,3 га землі та сіножатей [16;99]. Отець Микола Хмільовський значну частину цих угідь давав малоземельним і безземельним парафіянам в оренду. Брав по-християнськи низьку оплату, значно нижчу, ніж інші землевласники [17]. Сільчани високо цінували ревну душпастирську і громадсько-культурну діяльність свого пароха. В 1932 р. обрали його головою читальні «Просвіти». В 1938 р. священник звернувся до чоловіків, щоб кинули палити тютюн і цигарки, а на заощаджені гроші закупили книжки для бібліотеки, передплатили періодичну пресу [18].

В 1937 р. о. Микола Хмільовський написав брошуру: «Коли ті замовчать – каміння заговорить». У своїй праці на конкретних прикладах розкрив зраду української шляхти в XVI ст., яка не боролася за незалежність України, а перейшла на бік польських зайд. Польська влада забороняла українські звичаї, обряди, українські назви сіл і міст було замінено польськими. Автор закликає зберігати і дотримуватися національних традицій, боротися за волю українського народу і самостійність Української держави. Працю не було надруковано через різкі випадки проти поляків [2].

У с. Мшана застав о. Миколу Хмільовського вибух Другої світової війни, а з нею і трагічні випробування для УГКЦ, переслідування і поневіряння владик, душпастирів та мирян за віру в Бога. Восени 1939 р. Галичину зайняли московсько-більшовицькі війська і її включено до складу Радянського Союзу. Більшовики з перших днів своєї присутності в нашому краї розпочали жорстокий, брутальний наступ на УГКЦ, її душпастирів, монахів і черниць. Малу духовну семінарію,

Богословську академію у Львові було закрито. Весь професорсько-викладацький склад звільнено з роботи, слухачів розігнано, окремих із них, допризовного віку, покликано на строкову службу в Червону армію. Церкви і священників обкладено непосильними податками. У школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах запроваджено програми радянського типу, заборонено викладати релігію. Школярам і студентам категорично заборонялося відвідувати Служби Божі в церквах, сповідатися й приймати Найсвятіші Тайни, молодим – вінчатися в церквах, хрестити новонароджених дітей, ховати померлих за християнськими обрядами тощо [7].

Більшовицька займанщина на західноукраїнських землях тривала недовго. В червні 1941 р. розпочалася війна між недавніми союзниками – фашистською Німеччиною і більшовицьким Радянським Союзом. Червона армія, зазнаючи величезних втрат, панічно відступала на Схід. Після вступу німецьких військ у Львів о. Микола Хмільовський попросив парафіянок Марію Омелян і Софію Чуру провідати митрополита Андрея Шептицького. Їх гостинно прийняв владика, подякував за турботу про нього, передав щире вітання пароху. Після відвідин митрополита парафіянки попрямували до тюрми на вул. Лонцького (нині - вул. Степана Бандери), де перед втечею більшовицькі душогуби по-звірячому замордували сотні українських патріотів. На підвір'ї катівні серед трупів багато чоловіків і жінок розшукували близьких рідних та знайомих [18].

Навесні-влітку 1944 р. західноукраїнські землі знову опинилися під владою більшовиків. У час повного розгару війни й кровопролитних боїв на фронтах Сталін із своїм оточенням вирішили ліквідувати УГКЦ, з'єднавши її з Російською православною церквою (РПЦ). Після смерті митрополита Андрея Шептицького (01.11.1944) цей процес набрав

жахливих форм: вульгарне паплюження владики, УГКЦ, її душпастирів, звинувачення їх у нечуваних злочинах проти радянської влади, як прислужників фашистів, шпигунів міжнародного імперіалізму й Ватикану. НКВС і НКДБ 11 квітня 1945 р. заарештували митрополита Йосифа Сліпого, усіх владик та професорів та багатьох викладачів Львівської богословської академії [19;78-79].

УГКЦ залишилася без керівництва. В 1945 р. було проведено – при надзвичайній конспірації – таємне засідання Капітули в Соборі св. Юрія у Львові. Для керівництва УГКЦ було обрано о. Омеляна Горчинського капітулярним вікарієм і трьох його заступників, серед них о. Миколу Хмільовського. Спецслужби безбожницької імперії дізналися про існування таємного керівництва УГКЦ і заарештували членів новообраної Капітули, крім о. М.Хмільовського. Він, починаючи з 1946 р., впродовж декількох років у суворій таємниці виконував обов'язки глави УГКЦ. Це було відомо лише обмеженому колові священників [2].

Більшовицька влада організувала 8-10 березня 1946 р. лже-собор УГКЦ у Львові. Отець Микола Хмільовський визнав його нелегітимним, бо на ньому не було владик, рішуче відкинув пропозицію голови ініціативної групи Гавриїла Костельника перейти до РПЦ і проводив активну роботу серед греко-католицького духовенства проти возз'єднання УГКЦ з РПЦ. Він складає і розповсюджує листівки проти ініціативної групи Г. Костельника: «Людям доброї волі (кілька думок під розвагу)» та «Голос людей, котрі живуть легально». Їх було надруковано підпільно масовим накладом і розповсюджено серед греко-католицького духовенства. Листівки підписав псевдонімом «Аксіос» (Достойний). Зусиллями о. М.Хмільовського налагоджено чіткий механізм діяльності УГКЦ в умовах підпілля. Декілька священників, які погодилися перейти на російське православ'я, повернулися в лоно УГКЦ [2].

За дорученням о. М.Хмільовського душпастирі, під виглядом «збирачів лікарських рослин», дізнавалися про стан каткомбної УГКЦ. Він суворо критикував греко-католицьких священників, які зрадили присягу, дану Богові, перейшовши в російське православ'я, й тих, які не проводили активної душпастирської роботи серед мирян. Особисто надавав допомогу продуктами харчування і грошми заарештованим владикам та священникам, зокрема митрополитові Йосифу Сліпому, архімандритові Климентію Шептицькому, єпископу Миколі Чарнецькому та багатьом іншим [2].

Українська головна Визвольна рада і провід ОУН гостро засудили дії Радянського Союзу і рішення Собору та розцінивши їх як прояв російської імперської політики, спрямованої на русифікацію української церкви й всього українського народу. У 1946 р. провід ОУН встановив тісні контакти й співпрацю з о. Миколою Хмільовським. Переважна частина греко-католицького духовенства категорично відмовилася прийняти російське православ'я і перейшла у підпілля, створивши таємну каткомбну УГКЦ. На одному із засідань УГВР у 1943 р. голова Генерального секретаріату запропонував кооптувати в її члени о. Миколу Хмільовського. Пропозицію було одностайно прийнято. Доручено членові УГВР і Крайовому провідникові ЗУЗ Романові Кравчуку попросити згоди отця. Душпастир погодився увійти до складу УГВР, розцінивши як прояв великої довіри до нього. Обрав псевдонім «Микола Лаврівський». Зв'язок із ним підтримував голова Генерального секретаріату УГВР Роман Лозовський: неодноразово зустрічався з ним у Мшаній. В цьому ж 1948 р. УГВР опублікувала «Звернення Воюючої України до всієї української еміграції», яке першим підписав Микола Лаврівський (псевдо о. М.Хмільовського) [6;67].

У 1947 р. районне керівництво заборонило о. М.Хмільовському відправляти в греко-католицькому обрядові, церкву

в Мшаній було знято з реєстрації і закрито. Незабаром на плебанію прибули службові особи з райцентру, а між ними – офіцер управління МДБ, який у бесіді з о. Миколою Хмільовським запропонував зректися УГКЦ і перейти до РПЦ. У свою чергу о. Хмільовський сказав, щоб той зняв погони і потоптав їх. Чекіст відповів, що цього зробити не може, бо присягав, на що отець відповів: «Ось бачите, самі не можете, а мене змушуєте ламати присягу..., але чого варта ваша присяга порівняно з тою, яку я склав перед Богом!» [2].

Отець М. Хмільовський листувався з Головним командиром УПА генерал-хорунжим Романом Шухевичем. Двічі зустрічався з ним у Мшаній у хаті Павла і Марії Сліпаків. Їхня дочка Стефанія була зв'язковою між ними. Листи отець підписував умовним знаком «100». Він часто використовував канал зв'язку ОУН із закордоном, надсилаючи кореспонденції до Святійшого Престолу у Ватикані. В 1947 р. передав доповідь про кількість священників і храмів УГКЦ, у яких відправляються Богослуження, а також повідомив Папі Римському, що після арешту митрополита Йосифа Сліпого та всіх єпископів він очолює УГКЦ. Восени 1948 р. тим же каналом надіслав у Ватикан детальний звіт про Львівський лжесобор, в якому вказує кількість священників, котрі перейшли до РПЦ.

31 березня 1950 р. на плебанію у Мшаній прибула оперативна група емгебістів і почала прискіпливий обшук у житловому будинку та господарських приміщеннях. Після довготривалого обшуку було заарештовано о. Миколу Хмільовського: забрали понад 130 листів і поштових листівок, велику кількість книжок, у тому числі з автографами авторів [2]. Заарештованого запроторено у тюрму на вул. Лонцького. Слідство вів чекіст-садист – якийсь Горюн [6;7].

Одного дня о. Миколу Хмільовського вивели на подвір'я тюрми і підвели до вантажівки, в кузові якої отець побачив убитого молодого повстанця. Запитали, чи знає його.

Хмільовський заперечив кивком голови і вигукнув: «Слава тобі, герою!». Енкаведисти на мить заціпеніли, але, отямившись, сильно вдарили отця в голову, він упав на убитого повстанця [9].

На слідстві тримався стійко, мужньо, показуючи приклад спів'язням. Слідчий проводив допит переважно вночі, інколи – цілу ніч, слідчий намагався зламати свою жертву фізично й морально, щоб втратив людську гідність. Мети не досягнув. Отець відкрито заявляв, що проводив активну діяльність, спрямовану на здобуття незалежності Україною, збереження легітимної діяльності УГКЦ [9;2].

Після закінчення «слідства» справу не передали до суду, а надіслали Особливій нараді при МДБ СРСР у Москву, яка засудила Миколу Хмільовського на 10 років тюремного ув'язнення з конфіскацією майна [2]. Їмость, її сестру Ганну та небогу Іванну виселили з плебанії, яку перетворено на колгоспний адміністративний будинок.

30 листопада 1951 р. о. Миколу Хмільовського вивезли в тюрму Верхньо-Уральська [2]. В цій тюрмі отець продовжив душпастирську роботу серед спів'язнів: відправляв Богослуження, навчав молитов і заповідей Божих, сповідав і причащав. Однак більшовики не давали йому спокою і в тюрмі, намагалися схилити до переходу в РПЦ. Навесні 1952 р. отця перевезли до Москви, де, запропонували сан архієпископа РГЦ, якщо зречеться УГКЦ і перейде на російське православ'я. Пропозицію більшовицьких катюг сприйняв із глибоким обуренням, сказавши єдине коротке, категоричне і різке: Ні! [9].

З тюрми у Верхньо-Уральську його перевели у Володимирівську тюрму, з якої після смерті Сталіна рішенням обласного суду о. Хмільовський звільнений 27 лютого 1954 р. Повернувся у с. Мшану до своєї дружини на початку листопада цього ж року, фізично виснажений і хворий, але сильний духом [6;7].

Поправивши здоров'я, у помешканні в Мшаній створив нелегальну церкву, де систематично відправляв Богослужіння. Проводив душпастирську діяльність зі своїми парафіянами, зокрема з молоддю. Його часто відвідували колишні учні, знайомі. Зустрічався з ним у Мшаній син Романа Шухевича Юрій, з яким тривалий час сиділи в одній камері у Верхньо-Уральській тюрмі [6;7]. Крім душпастирської діяльності серед мешканців Мшани, керував священниками-підпільниками, вимагав від них активності. Різко критикував тих, які сиділи, склавши руки, не проявляючи жодної душпастирської діяльності [9].

«Більшовицьку владу в Україні на той час турбувало повернення із заслання і тюрем після смерті Сталіна великої кількості греко-католицьких священників, які не відреклися своєї віри, відтепер продовжували проводити Богослужіння. Особливо занепокоїло комуністичних керівників звільнення Генерального Вікарія УГКЦ Миколи Хмільовського, котрий на своїй квартирі в с. Мшана Львівської області створив нелегальну церкву, колишнього секретаря митрополита Шептицького о. Володимира Грицяя, а також колишнього архіваріуса консисторії Костянтина Стисловського, навколо яких згуртувалися уніяцькі діячі» [20;233].

Секретар Львівського обкому КПУ Михайло Лазуренко надіслав листа в ЦК КПУ (06.04.1955 р.), в якому, свідомо перекручуючи факти, о. М. Хмільовського, о. В. Грицяя, К. Стисловського та інших характеризує ворогами радянської влади, розкриває їх діяльність серед повернутих священників і монахів щодо проведення душпастирської роботи серед вірних, боротьбу за легалізацію УГКЦ, відкриття церков і монастирів. У кінці листа «...просить вказівок відповідним органам максимально обмежити повернення уніяцьких священників у Львівську область» [21].

У 1957 р. померла дружина о. М. Хмільовського Софія. Ця втрата була для отця надзвичайно болючою, тяжкою, але він до самої смерті проніс глибоку любов і ніжність до покійної дружини [9].

Отець Микола Хмільовський до останніх днів свого життя проводив душпастирську діяльність серед мирян, зокрема молоді, щоденно відправляв Служби Божі. Його просили, щоб відпочив, не перевтомлювався. На такі пропозиції відповідав: «Коли не правлю Служби Божої – дичавію» [2].

Упокоївся в Бозі 30 квітня 1963 року. Похорон перетворився у велелюдну процесію. Попрощатися з незабутнім парохом прийшли мешканці Мшани і навколишніх сіл, колишні гімназисти із Золочева і Львова, вояки УГА, УПА, підпільники ОУН, краяни з Покропивної і Тернополя, інших місцевостей краю. Тлінні останки поховано поруч із дружиною на сільському цвинтарі [2, 6:8].

Ідеї, проповідувані о. Миколою Хмільовським, утверджують його учні та їх нащадки. До 125-річчя від дня народження в родинному селі о. Миколи Хмільовського проведено Святкову академію, а біля церкви посвячено хрест на місці, де буде споруджено йому пам'ятник [17]. У с. Мшана одну з вулиць названо іменем багатолітнього пароха.

Література

1. Шептицький Андрій. Молитва за український народ // Шептицький А., митр. Молитви. – Львів, 2004. – 136 с.
2. Сліпак М. У боротьбу вступав без вагань. Отець Микола Хмільовський // Шлях перемоги. – 1998. – 25 листоп. – (Соборність). – С. 8.
3. Гладяк Р., о. Глистюк Я. Суховоля. Історичний нарис. – Львів, 2001. – 90 с.
4. Послання апостола Павла до євреїв // Новий Завіт і Псалми. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими та грецькими текстами. – 1979. – 464 с.

5. Смуk Б. Пізнання повноти церкви // Університетські вісті. – 2002. – Ч. 6(33). – С. 3.
6. Кук В. Голова Греко-Католицької Підпільної Церкви. Член Української Головної Визвольної Ради – УГВР. Отець канонік проф. Микола Хмільовський – М. Лаврівський (1880-1963). – 1992. – С. 1-8.
7. Марунчак М. Гімназія ім. Маркіяна Шашкевича. – Канадське Національне Товариство ім. Шевченка. Український архів. – Т. XXV. – Золочівщина: її минуле і сучасне / Упоряд. В. Балюбаш. – Нью-Йорк-Торонто-Канбера, 1982. – 661 с.
8. Перейда Ю. Апостол церковного єднання. – Львів, 1994. – 40 с.
9. Шухевич Ю. Отець Микола Хмельовський // Христос наша сила. – 1995. – Ч. 6 (черв.). – С. 3.
10. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів: Світ, 1996. – 488 с.
11. Шанковський Л., Р.М. Українська Галицька Армія // Енциклопедія українознавства. Т. 9. – Львів, 2000. – 3205-3600 с.
12. Андрусак М. Золочівський вишкільний курень / Упоряд. В. Балюбаш. – Нью-Йорк-Торонто-Канбера, 1982. – 661 с.
13. Мамчин Р. Отець директор Микола Хмільовський / Упоряд. В. Балюбаш. – Нью-Йорк-Торонто-Канбера, 1982. – 661 с.
14. Звіт читальні у с. Суховоля для Центрального Товариства у Львові від 19.01 та 7.02.1934 р. // Центральний історичний архів у Львові. – Ф.348. - Оп. 1. - Спр. 5393. - Арк. 1-6.
15. Лаба В. Історія села Мшана. – Львів, 1996.
16. Шематизм духовенства Львівської архієпархії 1935-1936. – Львів, 1935.

17. Ліберний О. Ідеалами були Бог і Україна // Свобода. – 2005. – 25 черв. – С. 4. – (Академії).
18. Шаварин М. Він був капеланом УГА: [Про о. М.Хмельовського] // Божий сіяч. – 2000. – Ч.6(56). - (Черв.). – С. 2.
19. Лебедович І., о. З мартилогії духовенства Західної України. Матеріали до історії. – Філядельфія, 1978.
20. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. – Київ: Дніпро, 2001.
21. Доповідна секретаря Львівського обкому КПУ М.Лазуренка ЦК КПУ про діяльність греко-католицьких священників, котрі повернулися із заслання від 6 квітня 1955 року // Центральний державний архів громадських організацій України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4081. – Арк. 2-5.